

The Sensation is Real

Nicole Beutler, performance en boekpresentatie

29 april 2007

De Appel, Amsterdam

Hoe documenteer je een performance? De geijkte methode is om zo veel mogelijk vast te leggen door de objectiverende lens van een foto- of filmcamera. De eenmalige gebeurtenis van de performance wordt daarmee bevroren in de tijd, platgeslagen tot tweedimensionale beelden per seconde. Maar wat zegt het over de bijzondere relatie die ontstaat tussen performer en toeschouwer, over de ruimte die hen omringt?

*Bij wijze van experiment heeft De Appel gevraagd of ik als getuige aanwezig wil zijn bij de performance *The Sensation is Real* van Nicole Beutler, om daarna mijn ervaring in geschreven woorden om te zetten.*

Het optreden als getuige is geen sinecure. Waar moet mijn getuigenis aan voldoen? Het is iets heel anders dan een recensie, een kritisch essay, een dramaturgische beschouwing. Meestal staat een getuigenis in dienst van de waarheidsvinding. De getuige wordt geacht zo objectief mogelijk zijn subjectieve belevenissen te verhalen, zodat diegenen die niet aanwezig waren zich een zo juist mogelijk beeld kunnen vormen van het gebeurde. Maar wat is de waarheid in het geval van een kunstwerk?

Als tegenhanger van de zogezegd objectieve videoregistratie heb ik gekozen voor een persoonlijke beschrijving van de avond, met hier en daar een flard interpretatie. Zoals elke getuige laat ik het trekken van conclusies uit het gepresenteerde graag over aan een ander.

[proloog]

De avond valt grijsgrauw over de stad, de wind heeft de eerste lentewarmte alweer verdreven. De jongeren die in groepjes op straat zwalken zijn te dungekleed op deze vooravond van Koninginnedag. Ongewild volg ik één van de met ballonnen aangegeven routes die het publiek morgen naar het centrum moet leiden.

Als ik mijn verroeste fiets vastzet aan de brug slaat de verwarring toe. Een twintigtal meter verderop, bij de ingang van De Appel, staat een grote groep veertigers op straat te borrelen. De mannen in spijkerbroek en colbert, de haren net iets te lang. In de ene hand een pilsje, de andere druk gesticulerend om een hoogopgelopen discussie kracht bij te zetten. De vrouwen dragen donkere rokjes, witte topjes of jasjes, drinken witte wijn, halen verstrooid één hand door het loshangende haar. Daar aangekomen ben ik opgelucht te merken dat ze bij het naastgelegen restaurant horen. En betrap ik mezelf op dit omgekeerde kunst-snobisme.

De entree van De Appel is net zo grijs en grauw als de straat buiten. Alleen boven de ontvangstbalie brandt een lampje. Bij binnenkomst krijg je gratis wodka. Gelukkig. Ik was nog wel bang om met lege handen te staan. Pas bij de pinautomaat op de Vijzelstraat kwam ik er achter dat m'n pinpas op tafel was blijven liggen. Met nog maar twee euro vijftwintig op zak kom je ook in een instelling voor hedendaagse kunst niet zo ver. Met de ogen gewend aan het schamele licht, valt op dat ook het nooduitgang-bordje een valig groen op het plafond schijnt. Groengrijsgrauwe schemering.

Het langzaam drinken van de wodka brengt me al een beetje in een roes. Zo bedoeld? Groepjes eind-twintigers-begin-dertigers druppelen binnen. We zijn onder elkaar, bedenk ik me, dan geeft het minder dat ik hier in m'n eentje ben. Met de zorg om andere publieksgroepen te bereiken belast ik vanavond graag iemand anders. Ook het Appel-uitgangbord, buiten aan de gevel, schijnt een beetje rood licht naar binnen. Grijsgrauwgroenrode schemering.

De performance van vanavond is een speciaal voor De Appel gemaakte bewerking van de voorstelling *Enter Ghost*. Ook presenteert choreografe Nicole Beutler het boekje *The Sensation is Real*, dat zij bij deze voorstelling heeft gemaakt met ontwerpster Connie Nijman. De voorstelling heb ik al een paar maanden eerder gezien, het boekje heb ik sinds die tijd in bezit. Bovendien heb ik in de tussentijd nog

een lang gesprek gehad met Nicole Beutler over haar werk. Onvoorbereid ben ik dus niet, maar wel erg benieuwd naar de manier waarop de voorstelling die gemaakt is voor een donkere theaterzaal, is aangepast aan de witgekalkte ruimtes van De Appel.

De rokers die op straat staan worden naar binnen genood, de deur met een klap gesloten. We worden gevraagd de trap op te gaan.

[1]

Drie jonge vrouwen wachten ons op. Ze zwijgen. De grijze kleren die ze dragen maken het onmogelijk te zeggen waar het ene kledingstuk overgaat in het andere, waarin de drie vrouwen van elkaar verschillen of in welke tijd zij zich bevinden. Hun onopgemaakte gezichten vertonen geen emotie. Moeten we wachten op wat komen gaat of toch maar doorlopen?

Naast de deur staat geschreven: *'The performer is the medium'*. Ik blader door de uitnodiging voor de avond die is vormgegeven als een klein wit boekje. Net als al het andere materiaal dat Nicole Beutler maakt rondom haar voorstellingen is ook dit een zorgvuldig vormgegeven kleinoord waarin teksten en beelden de lezer prikkelen om mogelijke betekenisverbanden te ontrafelen. Bij ¹ wordt verwezen naar een citaat van de Engelse romantische dichter Samuel T. Coleridge. Deze pleit ervoor om in het aangezicht der kunsten het ongeloof (de rationaliteit) tijdelijk op te schorten om zo ruimte te bieden aan een moment van poëtisch geloven in wat de verbeelding mogelijk maakt. En bij deze is het een uitnodiging om ons over te geven aan de drie speelsters.

We volgen de drie vrouwen die langzaam naar een volgende ruimte lopen. Een raam biedt zicht op een blauw uitgelichte boom met zwarte stam en takken en lichtgeelgroenblauwe blaadjes. Het geroezemoes van de bezoekers gaat naadloos over in het gemurmel van de drie jonge vrouwen, die een soort kinderrijmpje opzeggen:

*'Timpe, tompe, terelink,
vliegt van hier na Dereljk,
vliegt van hier na Rompelschee,
koper kop en stalen tee;
wilt hij op zijn been niet staan;
'k moet er met de zwepe op slaan:
Timpe, tompe, terelink.'*

Het is benauwd in de ruimte, het raam met uitzicht staat niet open. Het kinderrijmpje werkt als een bezwering, als toverformule, als overgangsritueel. De betovering begint, ik laat me langzaam meevoeren door de hypnotiserende herhaling van het rijmpje. De speelster voor mij zegt, steeds nadrukkelijker: "Moet er met de zweep op slaan. Moet er met de zweep op slaan. Moet er met de zweep op slaan. Moet er..." Het rijmpje ontspoord, loopt uit de maat, gaat over in gezang.

De speelsters staan stil op hun plaats. In de theatervoorstelling kan het publiek de vrouwen slechts vanuit één richting aanschouwen. Nu staan of zitten we om hen heen. Doordat ze elk hun tekst het publiek in spuwen, werkt de opstelling bijna als een driedimensionale geluidssculptuur. Een, twee, drie mensen lopen rond om ook de andere speelsters te kunnen horen. Het rijmpje gaat over in een steeds luider wordende kakofonie, dierengeluiden, gebrul, hysterisch gekakel. Plots komt het tot een einde. De vrouwen zuchten, lopen dan naar een naastgelegen ruimte. Het publiek volgt.

[2]

De drie beginnen op de maat van muziek ritmisch heen en weer te stappen. Ze lopen achter elkaar als in colonne, worden samen één vloeiend geheel, een geoliede machine. Als schermers dribbelen ze op hun voeten heen en weer. Speels en dreigend tegelijk. Net als de muziek waarin een dwingend ritme wordt vermengd met lieflijke harpklanken. De speelsters schudden als een mechaniek heen en weer, ritmisch als een Braziliaanse sambagroep. In een aanvalsformatie maken ze uitvalsbewegingen naar een deel van het samendrommende publiek, eisen de ruimte op.

Heen en weer stampen ze, op hun met kniekousen overtrokken hakken. Plok, plok, plok, doen de schoenen op de vloer. Het zwijgende publiek draait voorzichtig mee met de dansers. Heel anders dan de meer afstandelijke ervaring in het theater, lijkt het alsof we deelachtig zijn aan een geheim ritueel, een voorouderdans bijna. De muziek lijkt heel subtiel te veranderen; het ritme klinkt complexer dan zojuist, maar misschien is het wel zo dat ik anders ben gaan luisteren. Beetje voor beetje verkennen de dansers de ruimte. Ze stellen zich in een hoek anders op, het staccato op de grond trappelen gaat over in een bijna gracieus wiegend voortbewegen.

[3]

De danseres met lange, zwarte haren ziet lijkbleek, klam zweet parelt op haar voorhoofd. In een lange rechthoekige zaal gaan de drie speelsters tegen een van de korte wanden staan, het publiek blijft verwachtingsvol naar ze kijken. Op een van de lange wanden schijnt een kil wit licht, dat steeds groter en sterker wordt. In een naastgelegen ruimte gaat een rookmachine aan. Rook rolt over de vloer de zaal in. Borrelende *new age*-muziek met harpklanken klinkt uit de luidsprekers die rondom op de grond staan.

Voor mij is het de derde keer dat ik dit rookballet zie. Een paar maanden geleden in de kleine theaterzaal van De Brakke Grond, als slot van *Enter Ghost*. Tien dagen eerder in de grote zaal van de Utrechtse stadsschouwburg als onderdeel van de openingsavond van het Springdance/festival. Beide keren werd ik op een vreemde manier ontroerd. Je weet dat het een staaltje theatertechniek is, begeleid door kitscherige muziek en tóch laat je je betoveren door de ijle flarden rook die een eigen leven lijken te leiden.

Maar hier in De Appel mist het rookballet de betovering die het in het in de pikzwart verduisterde theaterzaal wel heeft. Het publiek lijkt hier eerder afwachtend dan gefascineerd of kinderlijk verbaasd. Misschien omdat de rookmachines te dichtbij staan, is de illusie te snel verbroken. Mensen gaan praten. De ruimte is nu gevuld met rook die zich langzaam en egaal verspreidt.

“Follow me please,” zegt Nicole Beutler zachtjes.

[4]

Op de muur hangt een zwartwitfoto van een oudere vrouw met hoofddoek. Wie is deze vrouw? Ze staat in het midden van de foto. Zij is een toeriste, dat doet haar houding tenminste vermoeden. Helemaal links zie je gebouwen die meteen aan het water grenzen. Ze moet in Venetië op vakantie zijn. Links van de vrouw dobbert een klein wit bootje zonder iemand erin. Rechts een waterbus vol mensen. Het is bijna alsof ze met iets of iemand poseert die voor ons niet-zichtbaar is. De tekst in de uitnodiging (*‘You have to know the conventions in order to understand what is a ghost and what is not.’*) maakt het raadsel alleen maar groter.

[5]

Naast de foto van de vrouw staat een citaat uit de eerste acte van Macbeth: *‘What are these, So wither’d...’* Het is de uitroep die Macbeth slaakt wanneer hij voor het eerst de drie heksen ontmoet die hem zijn bloedige toekomst zullen voorspellen. In het donkere filmzaaltje ernaast draaien beelden uit *Throne of Blood*, Kurosawa’s Macbeth-verfilming. Twee samurai op paarden dolen rond op een mistig slagveld waar het onmogelijk is zich te oriënteren. Je hoort briesende paarden, hoefgekletter, mysterieuze muziek. Af en toe blikken de twee krijgers vertwijfeld de zaal in. Na enkele minuten, wanneer duidelijk is dat de beelden in een eindeloze loop gemonteerd zijn en daarmee de ridders voor eeuwig gevangen in nevelen, verlaat het publiek de zaal.

[6]

Tenslotte presenteert Nicole Beutler het boekje dat ze samen met typografe Connie Nijman heeft gemaakt. Het is zo druk dat ik buiten op het gangetje moet blijven staan. Het is er bloed- en

bloedheet. Af en toe vang ik een flard op van Nicole die voorleest. 'What do you see when you have a nightmare?' 'Ghosts.' ... 'In my bedroom. At night.' Na afloop wijkt de groep waarna ik ook naar binnen kan. Nicole staat achter een laag tafeltje met stapels van het kleine zwarte boekje. Om haar heen mensen die het willen kopen. Verderop een drukbezette bar en een eenzame deejay. Op een zitzak ligt een meisje met een drankje in haar hand me vriendelijk toe te lachen. Ik ken niemand hier. Ik heb geen geld bij me. Weg hier...

Halverwege de trap naar beneden kom ik weer langs de eerste zaal. Door de openstaande deur komt mij een hels kabaal tegemoet, van muziek, gepraat en gelach. Het klinkt als een feest met tientallen mensen. Maar wanneer ik binnenstap is de ruimte leeg, afgezien van een grote filmlamp die in een hoek staat opgesteld. Pas nadat ik de ruimte helemaal doorgelopen ben besef ik dat het geluid afkomstig is van de bovengelegen etage. Door de open lichtschacht en weerkaatst via de muren omringt het geluid mij alsof ik weer bij de borrel ben die ik zojuist verliet. Het filter dat voor de filmlamp zit vervormt en verkleurt mijn bewegingen tot langgerekte rode schaduwen die over de muren dwalen.

[epiloog]

Eenmaal buiten is het moeilijk de illusie vast te houden. Stampende muziek, buitenbars, krappe shirts en melkwitte benen. De Vijzelstraat is gehuld in de vette grijze walmen van een straatbarbecue. Een jongen en meisje die lopen te zwalken op de trambaan, worden nét niet aangereden door lijn 16. Bij het Weesperplein word ik woest 'Lul! Lul!' toegeschreeuwd door een meisje met verwilderde blik, omdat ze meent dat mijn fiets haar doorgang belemmert. Ikzelf kan ook niet verder omdat drie studenten met de armen om elkaar heen geslagen het fietspad blokkeren.

Iets verderop, ter hoogte van de Rijksakademie, steekt plots een windvlaag op. Gedragen door hun bleekwitte frêle vleugeltjes, worden voorzichtig de zaadjes van de iepen door de lucht geblazen. Als een onverwachte sneeuwstorm middenin het voorjaar. Wanneer de wind gaat liggen dwarrelen de zaadjes neer, waarna ze plots ogen als treurige confetti, bijeengeveegd langs de stoepwand. Nog voor het feest is losgebarsten.

Raymond Frenken
raymond@eenentwintig.org